Tatiana BUTNARU
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

ELEMENTE DE MITOLOGIE AUTOHTONĂ ÎN CREAȚIA LUI SPIRIDON VANGHELI

Abstract. In this article is reflected the Spiridon Vangheli's work and his own universe with capitalization of the folk traditions trough the sphere of bright views and representations which characterize the creative personality of the anonymous spirit.

The prose of Spiridon Vangheli fits the mythycal space of the indigenous spirituality from a poetical perspective, the author reaches the highest shares of the artistry through the disclosure of some spiritual states of a big exception, shows the sense of delight, of a inner jubilation in front of the earthly cosmos, the spiritual beatitude of a child thirsty of innocence and sincerity, receptive at the world's beauties.

Keywords: World of childhood, fairytale, metaphorical transfer, mythical element, mioritic space.

„Hai mai bine despre copilărie să vorbim că ea singură este veselă şi nevinovată", ne îndemna la timpul său Ion Creangă şi această formulare se manifestă cu desăvârşire în scrierile lui S. Vangheli, autorul aflat pe o pajişte albastră a copilăriei.

Preferința pentru fondul mitic al folclorului românesc constituie o trăsătură esențială a operelor lui S. Vangheli, acesta îşi revigorează scrisul prin valorificarea tradiției populare, prin prisma de viziuni şi reprezentări ce caracterizează personalitatea creatoare a geniului anonim.

Proza lui S. Vangheli se încadrează în spațiul mitic al spiritualității autohtone explorat dintr-o perspectivă poetică. În această ordine de idei, evidențiem o atitudine estetică specifică, care determină prezența unor „zăcăminte folclorice" sau „straturi populare" [1, p. 7], cum le numeşte A. Dima, ceea ce-i asigură o impresionantă simțire artistică.

Respectând cu strictețe principiile transfigurării populare, scriitorul aprofundează lumea copilăriei potrivit unor viziuni estetice originale, a unor elemente de sensibilitate modernă. În primul rând, vom evidenția subtilitatea metaforei mitice, determinată de profunzime şi lirism, de motive şi dimensiuni existențiale, pe care le exprimă autorul în dramatica contemplare a lumii. Elementul mitic se redimensionează din interior, el predispune autorul spre lărgirea semnificațiilor, îl orientează spre chintesența cotelor de vârf ale artisticității. Trăirile, sentimentele, stările sufleteşti sunt relevate de multe ori

BDD-A8613 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:32 UTC)

prin prisma inițierii mitice, autorul redă senzațional sentimentul de încântare, de jubilație sufletească în fața naturii, vieții, universului, exprimă beatitudinea unui suflet însetat de candori.

O metaforă precum este „coliba albastră" sau „steaua lui Ciuboțel" este de sorginte mitică şi esențializează o stare de spirit , conține o cheie poetică pentru deschiderea multiplă a temeiurilor spiritualității autohtone. S. Vangheli îşi asumă rolul de mag în țara copilăriei, el invoca deseori culoarea albastră, pentru a poposi într-un tărâm miraculos de poveste, pe care copilul o percepe în conformitate cu viziunea sa despre univers. „Noaptea dorm în casă, dar ziua trăiesc în coliba albastră", spune Radu, protagonistul cărții *Băiețelul din coliba albastră*. S. Vangheli plăsmuieşte viziunea unui copil receptiv la frumusețile lumii, predispus spre tărâmul inefabil al basmului şi al transfigurațiilor mitice.

„Din pădurea asta tata
Îşi alege fluieratul,
Mama-florile din vetre,
Miorița – clopoțelul".
(*Basm cu cel mai bogat copil din lume*)

Gama de culori este variată şi iradiază într-un spectru multicolor de curcubeu, creând asociația „celui mai bogat copil din lume", după modelul lui Andersen:

„Roşu cred că-i din căpşune,
Galbenul din romanițe,
Verdele – acel din iarbă
Şi din albăstrițe – albastru".
(*Basm cu cel mai bogat copil din lume*)

Împreună cu micul cititor, poposim în „coliba albastră" a copilăriei, unde persistă o lumină stelară, care-i poartă pe Radu, Guguță sau Ciuboțel într-o ambianță neobişnuită, satisface setea cititorului de miraculos. *Calul cu ochii albaştri*, „zurgălăul pierdut în Cucuieți", vine şi el din aceeaşi lume miraculoasă a poveştii, ca să confirme nişte adevăruri existențiale. Albastre sunt şi cele două viorele, care au înflorit în pantofii Domniței din *Pantolonia, țara piticilor* şi seamănă leit cu ochii mamei, „două flori albastre", de care copilul nu se poate despărți nici pentru o clipă. Fulgii de nea cad molcom peste cuşma lui Guguță sau oamenii de zăpadă plăsmuiți de Ciuboțel, se revarsă din adâncul albastru al cerului precum e „ochiul apei din poveste", ca să iradieze în contururi magice. Este albastră şi ninsoarea, de unde vine „un dor de îngeri" transpus în maniera unui cunoscut verset biblic:

BDD-A8613 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:32 UTC)

„Înger, îngeraşul meu,
Ce mi te-a dat Dumnezeu,
Totdeauna fii cu mine
Şi mă-nvaţă să fac bine”. [2, p. 45]

Tipologia binelui însoţeşte aventurile fanteziste ale picilor în dorinţa firească spre afirmare. Iar „turnul dorului” nu este altceva decât o proiecţie mitică a unor resorturi sufleteşti, de unde personajul-copil îşi exteriorizează sentimentele după modelul lui Gr. Vieru.

„Sunt alb, bătrân aproape,
Mi-e dor de tine, mamă”.
(Gr. Vieru. *Mie dor de tine mamă*)

Eroul lui S. Vangheli „albeşte” de dorul de casa părintească. „Dorul de casa părintească, se spune într-o nuvelă dintr-o ediţie mai recentă, asta e boala cea mai grea din lume!”, readucând imaginea dorului de meleag prin intermediul unor afinităţi spirituale cu elementul mitico-folcloric. Fără a pierde ceva din profunzime, ideea este preluată şi în povestioara *Cocostârcii*, unde dragostea faţă de plai porneşte din ataşamentul faţă de cuibul părintesc şi se manifestă prin categoria sacralizată a dorului.

În mitologia folclorului românesc, cocostârcul este pasărea binecuvântată, e pasărea nemuririi, augurală, un simbol al imortalităţii, ea determină norocul şi belşugul în casa omului [3]. Într-o cunoscută nuvelă de S. Vangheli, cocostârcii „şi-au ales pentru cuib casa a doi bătrâni, care nu era cea mai frumoasă din sat”. Simbolismul păsării transpare în corelaţie cu destinul existenţial al celor doi părinţi „corojiţi” de timp, care au crescut mulţi copii, dar aceştia asemenea puilor de cocostârc „s-au împrăştiat prin lume, lăsându-i mamei obrazul plin de încreţituri şi doi ochi să se uite spre poartă, iar tatei o cuşmă de păr alb în cap şi un băţ în mână”.

Raportată direct la existenţa omenească, valoarea artistică a imaginii constă în ideea de împlinire. Motivele sunt adaptate unei situaţii artistice, care vine încărcată de sensuri, făcând referinţă la un bilanţ existenţial, exprimă ideea de împlinire. Este vorba de „râvnita plinătate spirituală” [4, p. 3], ce-o contemplează eroii lui S. Vangheli în percepţia mitico-folclorică a lumii: Citǎm în continuare fragmentul: „Când vedeau cocostârcii, stând într-un picior pe acoperişul casei – parcă le venea inima la loc şi casa li se părea plină”.

Departe de pastişa folclorică sau imitaţia rudimentară, S. Vangheli asimilează din arsenalul tradiţional un vast material de investigaţie artistică. Dorul „trop-trop-trop a venit pe urmele lui (Ciuboţel – *s.n.*) înapoi acasă”, iar apoi iradiază prin nimbul sacru al iubirii, de unde pornesc impulsurile vieţii.

BDD-A8613 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:32 UTC)

S. Vangheli dezvăluie şi aprofundează dorul de părinţi sau vatră strămoşească prin intermediul unor detalii artistice corelative, acestea găsindu-şi interiorizare fie prin „turnul dorului," sau crenguţa verde lăsată pe prispa celor doi părinţi în semn de recunoştinţă. În imaginaţia copilului dorul atinge dimensiunile baladescului, ceea ce la un moment dat îl determină spre a face o analogie dintre chipul mamei şi Sora Soarelui, floarea cerească, care-i vine în ospeţie lui Ciuboţel împreună cu tot alaiul de stele şi luceferi, pentru a emana o lumină darnică, în faţa căreia „bunelul îmblă în genunchi", de parcă ar sta la icoane. Este conturată o idee de întregire mitică prin prisma unor categorii simbolice deposedate de alura lor sacrală, dar alimentate de o irezistibilă sete de viaţă, de primenire lăuntrică. Bunelul „samănă, samănă floarea-soarelui", fiindcă spune el „trebuie să faci măcar oleacă de lumină pe unde mergi". Lumina devine, astfel, o metaforă totalizatoare, un punct de legătură dintre om şi măreţia cosmosului substituit prin formele alegorice ale mitului. „… Că pământul e cinstit. Ca soarele, ca pasărea, ca izvorul", aceste sugestii metaforice încearcă să iniţieze micul cititor în resorturile filosofiei populare, îi propune o lecţie de omenie şi bunătate sufletească, exprimă bucuria de a trăi, a iubi, a se menţine în anturajul valorilor general-umane. Steaua lui Ciuboţel din vârful turnului luminează satul zi şi noapte, stă de veghe la căpătâiul măicuţei până se face bine, devine un înger păzitor pentru toţi copiii din Turturica, iar atunci când îşi ia zborul spre împărăţia ei de poveste vrea „să-i ducă măicuţei un fir de iarbă de pe pământ".

Steaua menţine existenţa şi „apără" cerbul, care aleargă când pe un vârf de munte, când pe celălalt, sugestie a unui timp mitic arhaic, pentru a proteja de rele „pălăria albastră" a pământului. Nu numai universul teluric, dar şi oamenii, mai bine zis, puii de pitic din *Împărăţia Duminică,* se află sub aura ocrotitoare a Stelei, în deplină îngemănare cu ritmurile cosmice, unde Soarele şi Luna, cum i se mai zice Mama noastră cea dintâi, determină anturajul selenar al existenţei omeneşti. S. Vangheli dezvoltă şi aprofundează o atmosferă de luminozitate, creând asociaţia unui amalgam de stări şi trăiri sufleteşti de excepţie, ce-şi trag originea din proiecţia simbolică a miturilor şi aşa-ziselor „sărbători ale soarelui" descătuşate de riturile păgâne şi condensate în mod firesc în diverse situaţii artistice. După expresia lui M. Ferber, fenomenul este „atât de copleşitor şi atât de fundamental, încât semnificaţiile lui în mitologie şi literatură sunt prea multe pentru a fi enumerate" [5, p. 266]. Sentimentul de admiraţie faţă de astrul ceresc, „ma-a-re minune e Soarele ăsta … Câte lămpi ard noaptea şi tot e întuneric, dar el unul luminează şi casă, şi bordei, şi drum. Şi muntele îşi încălzeşte spatele la dânsul, că nu i-ar mai creşte chica aceea verde…", presupune o jubilaţie, dar şi o eliberare de verdictele mitului, autorul îndeamnă spre lumină şi căldură, spre plinătatea viguroasă a vieţii, care oscilează de la viziunea mitică spre cea metafizică, spre o concepţie apropiată de viziunea folclorică.

E. Niculiţă-Voroncă scria: „Soarele e ochiul lui Dumnezeu" [6, p. 229]. Poetica privirii corelată cu laitmotivul solar se manifestă la S. Vangheli prin expresia unei totale detaşări de semnificaţiile religiozităţii cosmice. Replica „Tu ai aprins Soarele pe cer" indică o stare de alternare a luminii solare în raport direct cu fiinţa umană, încadrarea ei

BDD-A8613 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:32 UTC)

într-un circuit neîntrerupt. Eroul lui S. Vangheli e predispus să trăiască plenar evaziunea sa în mitul solar al universului, ca de la altitudinea astrului ceresc să proclame ,,ideea statorniciei din veac a ritmurilor primare ale vieții" [7, p. 35], să se reintegreze într-o atmosferă de continuă sărbătoare şi resurecție sufletească:

,,Lie, lie,
Ciocârlie,
Cântec dulce
Din câmpie!"
(*Împărăția Duminică*)

Este acordul final ce izvorăşte din deplina îngemănare a cerului cu pământul, indică o culminație emoțională caracteristică pentru opera lui S. Vangheli.

Undeva în subtext, mai întrezărim şi o inițiere mioritică, care se manifestă prin convertirea elementului mitic în contextul unor situații de viață obişnuite, marcate de o vibrantă subtilitate artistică, de profunzime şi lirism. Trei iezi, Turturica sau Cucuieți este de fapt ,,spațiul matrice" ori ,,spațiul mioritic" axat pe filonul creativității populare. Acest ,,spațiu mioritic" este specificat prin aprofundarea unui mod de viață tradițional, care oscilează, după remarca lui M. Cimpoi, „de la orizontul mioritic spre orizontul european cu garnitura de categorii, care este proprie mioritismului românesc" [8, p. 18].

Analiza simbolurilor şi imaginilor artistice indică cert caracterul de încadrare în atmosfera mitică, sunt intuite nişte niveluri de specificare şi formule individualizatoare de semnificație arhetipală. Matricea stilistică românească se menține prin ideea de dăinuire, prin desăvârşirea unui spațiu sacru de valori circumscris în aspectele sale existențiale. Fenomenul de adaptare la condiția mioritică se manifestă firesc şi spontan, prin intermediul unor imagini tradiționale, fiind determinate de un substrat mitologic străvechi supus treptat modificărilor succesive. Şalul verde pe care-l îmbracă mama din balada cu acelaşi nume sugerează ideea marii plecări, prin transfer metaforic, se are în vedere trecerea ei dintr-un plan existențial în altul imaterial, într-un spațiu selenar, cosmic, de o superioritate absolută:

,,Şi s-a dus să are
Dar în vârf de deal
Vremea i se pierde –
Mama se preface
În morman de țarină.
Şi îmbracă mama
Şalul acela verde".
(*Şalul verde*)

BDD-A8613 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:32 UTC)

Redimensionarea elementului mitic se manifestă prin comuniunea tainică cu natura, prin amplificarea sensurilor şi accentelor artistice favorizate de un fond mitic străvechi. Metafora verdelui se încarcă cu un fond profund esenţializat, culminează cu un simbol de origine mitico-folclorică, exprimă ideea de dăinuire, perenitate, zămislite de veacuri în accepţia populară. Elementele naturii, iarba, pământul, rămurica verde, cerul, întreg universul sunt trăite din perspectiva transcendenţei mitice, ele capătă accepţia unui spectacol ceremonial şi redau, în ultimă instanţă, o finalitate existenţială, un bilanţ simbolic.

S. Vangheli pendulează între fabulosul mitic şi reprezentările imaginaţiei sale creatoare, pentru a ne aduce în preajmă şi a „ne prelungi copilăria. Cu o oră. Cu o zi. Cu un veac. Cât îi avem cartea în preajmă – suntem copii. Cărţile lui sunt ca nişte corăbii, care scot copiii în larg, ca să se întoarcă apoi după alţi copii" (N. Dabija). Scriitorul îşi găseşte expresie în succesiunea timpurilor şi a generaţiilor.

Referinețe bibliografice

1. A. Dima. *Zăcăminte folclorice în poezia noastră contemporană*. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi artă „Regele Carol II", 1936.

2. *Carte de rugăciuni*. Bucureşti. Editura Agapiş, 2004.

3. I. Evseev. *Dicţionar de magie, demonologie şi mitologie românească*. Timişoara, Editura Amarcand, 1997.

4. M. Cimpoi. *Întoarcerea la izvoare*. Chişinău, Editura Literatura artistică, 1985.

5. M. Ferber. *Dicţionar de simboluri literare*. Chişinău, Editura Cartier, 2001.

6. E. Niculiţă-Voroncă. *Datinile şi credinţele poporului român*. Bucureşti, Editura Saeculum, 1998.

7. D. Bălăeţ. *Eterna regăsire*. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1979.

8. M. Cimpoi. *Orizont mioritic, orizont european*. Craiova, Fundaţia scrisului românesc, 2003.

BDD-A8613 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:32 UTC)